

QARABAĞIN BIOMÜXTƏLİFLİYİ: İŞĞALDAN ƏVVƏLKİ VƏ MÖVCUD VƏZİYYƏT

Əfqan Bəylərli^{1,2}, Zaur Qarayev¹, Natiq Paşa¹

¹*SOCAR, "Kompleks qazma işləri" trestı,*

²*Azərbaycan Respublikası Texniki Universiteti*

1989-cu ildən başlayaraq erməni qəsbkarlarının Azərbaycan Respublikasına olan əsassız torpaq iddiaları səbəbi ilə Qafqaz regionunda başlayan hərbi münaqişə ətraf mühitə ciddi ziyan vurmuşdur. 30 il ərzində Qarabağı öz torpaqları kimi belə qəbul edə bilməyən nankor qonşular Qarabağ və ətraf rayonlarında yalnız talançılıq siyasəti ilə məşğul olmuşdular. Bəs bu iqtisadi və təbiətin talanı Qarabağ regionunda hansı ekoloji fəsadları yaratmışdı?

Qeyd olunan 30 il ərzində Qarabağda hər hansı ekoloji qiymətləndirilmənin aparılmaması regionun məqsədli şəkildə təcrid olunması və daim hərbi məqsədlər üçün istifadə olunması bir çox heyvan populyasiyalarının qeyd olunan arealı tərk etməsinə və ya tamamilə məhv olmasına səbəb olmuşdu. Bunun nəticəsi idi ki, son illər ərzində arealını tərk etmiş vəhşi heyvanlar çarəsiz şəkildə Azərbaycan Respublikasının nəzarətində olan rayonlara axışır və yerli əhaliyə, kənd təsərrüfatı infrastrukturuna külli miqdarda ziyan vururdular.

Regionda mütəmadi olaraq hərbi obyektlərin tikilməsi, ağır müharibə vəziyyəti, çəpərlənmə işlərinin aparılması, sərhəd bölgəsində səngərlərin qazılması işğal zamanı ermənilər tərəfindən xüsusilə dağlıq zonada nadir, endemik, relikv ağacların, kolların kəsilməsi, otlaqların yandırılması, qədim dövrlərin yadigarı olan nadir ağac növlərindən ibarət qiymətli meşə fondumuzun böyük miqyasda məhv edilməsi ilə nəticələnmişdi. Hərbi məqsədlər üçün səngərlərin qazılması, hərbi avadanlıqların yerləşdirilməsi, yolların çəkilməsi həyati vacib məsələlər olsa da, bu proseslər həmin zonalarda torpağın strukturunu pozurdu. Bu da torpaqda olan yerli ekosistemin pozulması ilə paralel qida zəncirinə daxil olan bitkilərin növ tərkibinin dəyişməsinə səbəb olurdu. Otyeyən heyvanlar tərəfindən yeyilməyən və əsasən zəhərli və zərərli bitkilər faydalı bitkilərə nisbətən külli miqdarda toxum verərək otlaq ərazilərini zəbt edirdilər. Bu isə gələcəkdə Qarabağ regionunda heyvandarlıq təsərrüfatının inkişaf etdirilməsi ilə əlaqədar yay və qış otlaqlarının normadan artıq və intensiv istifadə olunması ilə nəticələne bilər.

Hərbi obyektlər və işğal dövründə aparılan hərbi təlimlər regionun müəyyən hissələrində bitki örtüyünün tamamilə yanaraq məhv olmasına səbəb olmuşdur. Silahların partlaması zamanı ətrafa dağılan kimyəvi maddələr və II Qarabağ müharibəsi zamanı ermənilər tərəfindən istifadəsi təsdiqini tapan ağ fosfor tərkibli bombaların tətbiqi regionda bitki örtüyünün yanmasına və eyni zamanda həmin torpaq sahələrinin uzun illər ərzində yarasızlaşmasına səbəb olmuşdu.

Talançılıq siyasətinin nəticəsi olaraq Qarabağ və ətraf regionlarda faydalı qazıntı yataqlarının kortəbii şəkildə istifadəsi və hasil olunan xammalın emalı prosesi zamanı yaranan kimyəvi tullantıların çaylara axıdılması su ekosisteminin böyük ölçüdə korlanmasına səbəb olmuşdu. Çaylara axıdılan kimyəvi emal tullantılarının tərkibində olan birləşmələrin tam siyahısı məlum olmadığından onların parçalanma periodu və canlı orqanizmlərə birbaşa və ya dolaylı təsiri haqqında yekdil fikir bildirmək mümkün deyil.

Qarabağ regionunun inkişafı və gələcək perspektivlərinin araşdırılması prosesi istiqamətində məqsədli və operativ tədbirlərin icrası, ekosistemin bərpası beynəlxalq təşkilatların iştirakı ilə həyata keçirilməlidir.